PANAIT ISTRATI

NERANȚULA

ȘI ALTE POVESTIRI

Ediție, prefață, traducere și bibliografie de
ALEXANDRU TALEX

EDITURA MINERVA

București — 1984

ÎN ANUL CENTENARULUI

Există obişnuinţa unor bilanţuri, ori de cîte ori calendarul oferă prilejul. Îl vom folosi şi noi, dînd înapoi timpul doar cu cîţiva ani. Cu inimile în sărbătoare, mai ales că de cîtăva vreme soarele a început să strălucească şi pe uliţa lui Panait Istrati.

Cu cît ne apropiam de Centenar, se prăbuşeau aevea ca nişte castele de cărţi măsluite, bastioanele răului... Tot ceea ce a murdărit amintirea acestui om constit, care şi-a iubit locul de obîrşie, folosindu-şi condeiul, cu jertfire de sine şi în nici un caz pentru neostenite pofte de chivernisească proprie.

După aproape o jumătate de veac, faimosul „caz Panait Istrati" şi-a dat duhul, devenind astăzi doar o dureroasă aducere aminte. Ziarul *l'Humanité,* care a scris în aprilie 1935 că „Panait Istrati a murit în pielea unui fascist", a recunoscut — patruzeci şi trei de ani mai tîrziu — că Barbusse a minţit. Cităm textul : „El a fost atacat de Barbusse cu o violenţă în injurie, care ne uluieşte astăzi. La aceasta se adaugă calomnia : înapoiat în România, devenită fascistă, Istrati e catalogat dintr-o dată fascist, în timp ce el trăia rău acolo, ţinta hărţuielilor, persecuţiilor şi spionajului Siguranţei [...] Într-adevăr, va trebui să recunoaştem lui Panait Istrati rolul glorios (dar ingrat !) de pionier" [1].

Calomnia a fost plămădită şi exportată din Franţa şi tot acolo ea a fost pusă la zid în zilele noastre.

În ultimii trei ani, ne-a stat în posibilitate să scoatem două ediţii Istrati, la editurile *Scrisul românesc* şi *Minerva,* însumînd aproape o mie opt sute de pagini.

Volumul *Cum am devenit scriitor,* primit de critica literară cu elogii prelungite (ceea ce, mărturisim, nu ne aşteptam, a izbutit

---

[1] „L'Humanité", 21 aprilie 1978.

să închege și să transmită un portret al adevărului, privitor la viața și gîndirea acestui scriitor, să deznegureze o bună parte din ceea ce a fost, pînă mai ieri, „pîine albă" pentru defăimători.

În viață fiind, Panait Istrati a dorit reunirea „întregii opere", la același editor, într-o colecție „frumos prezentată", adăugînd: „Rog să mi se respecte această dorință și pentru cînd nu voi mai fi".

Această dorință nu s-a realizat în epocă și nici după. Ea a devenit abia astăzi o reconfortantă prezență în vitrina librăriei și pe masa cititorului român. Îi revine Editurii Minerva meritul de-a fi îndeplinit această dorință, ajutîndu-ne să tipărim, într-un timp relativ scurt, ediția în două volume masive (*Chira Chiralina* și *Viața lui Adrian Zografi*), care readuce la lumina zilei — după atîta amar de vreme — *toate* versiunile românești ale operei istratiene, realizate de însuși autorul ei. Este, aceasta, o altă mare bucurie în anul Centenarului...

Succesul acestei ediții, tipărită în tiraj de masă, îl atestă epuizarea ei în timp record, aprecierile presei literare care au subliniat că „aceste volume reprezintă nu numai un act de justiție literară, ci și o remarcabilă contribuție la integrarea plenară a scriitorului Panait Istrati în conștiința literaturii române, în panteonul spiritualității naționale" [1].

Apartenența acestui scriitor la literatura română este o „problemă" care a consumat multă cerneală în epocă. Glasuri înțelepte, care l-au revendicat scriitor român, au fost și atunci. Camil Petrescu, de pildă, a susținut că „Panait Istrati e cel dintîi scriitor român care a avut instinctul limbii românești", integrînd literaturii universale nu numai peisajul Brăilei și al Bărăganului, ci „și o parte a simțirii românești în structura expresiilor ei idiomatice, îmbogățind, în același timp, și structura conceptului de scriitor român". În concluzie, Camil Petrescu îl consideră pe Panait Istrati „într-o nebănuită măsură un scriitor al specificului românesc, fiindcă, dealtfel, orice scriitor, mare fiind, trebuie să fie și național" [1].

O dreaptă judecată a răsunat și în vremea noastră. La Brăila, cu prilejul întîlnirii cu cititorii — organizată de Comitetul județean de Cultură și Educație Socialistă — scriitorul George Macovescu a reafirmat că în opera lui Panait Istrati trăiește „concepția despre lume a sufletului acesta mare pe care îl are românul, suflet cald de iubire, deschis spre marile orizonturi. Panait Istrati va trăi și

---

[1] Teodor Vârgolici: *Panait Istrati, scriitor român*, în *România literară*, 30 iunie 1983.

[2] Camil Petrescu, *Teze și antiteze*, Cultura Națională, 1936.

va purta în lume mesajul de umanism al poporului nostru ; el este un scriitor universal și cît de național este. Numai un scriitor de mare valoare națională este, în același timp, și un mare scriitor universal. Versiunile românești ale acestui scriitor constituie mărturii de neînlăturat că el a fost, este și va rămîne, pentru eternitate, un scriitor român. Reeditarea acestor cărți este un act de cultură, de dreptate morală, un act de dreptate politică, un act de dreptate socială ce se face lui Panait Istrati“ [1].

Este o dreaptă recunoaștere — adăugăm noi — pe care Congresul al XII-lea al P.C.R. a statuat-o, așezîndu-l pe Panait Istrati printre „marii originali“, alături de Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, Constantin Brâncuși și George Enescu, care „au exprimat o sensibilitate proprie românească, capabilă ea însăși să îmbogățească și să diversifice cultura universală“.

Reeditarea în întregime a operei lui Panait Istrati, scrisă sau transpusă de el însuși în limba maternă, a prilejuit totodată și un început de *atitudine nouă* în critica noastră literară, subliniindu-se necesitatea unor „reevaluări și reinterpretări“ a operei istratiene, de pe pozițiile : „apartenența la literatura română“ și „conștiința de scriitor european“.

Este însăși poziția justă a criticului de prestigiu Mircea Iorgulescu, care, în două „comentarii critice“ substanțiale *(Suflete libere* și *Pasiunea eticii)* [2], re-analizează opera istratiană, considerată, în ansamblul ei, „proză substanțial gravă și dramatică“, reprezentînd, „atît în contextul literaturii române cît și al celei europene, una dintre cele mai profunde și mai acute expresii ale problematicii artistice a secolului nostru“.

Pentru acest critic, Panait Istrati nu este „un scriitor exotic și pitoresc“, autor al unei literaturi „aducînd parfumurile grele și perverse ale unui Orient ispititor“ ; ci, și aceasta e *esențialul*, „un căutător al orizonturilor comuniunii și fraternității umane, bazate pe iubire și adevăr“, punînd „etica mai presus de orice, are conștiința responsabilității individului“, exaltă „bucuria de-a dispune de tine însuți“, nu suportă „viața în turmă“, dominat „de nevoia de-a privi fără încetare în gheena sufletului omenesc“.

Opera lui Panait Istrati — conclude criticul Mircea Iorgulescu — „a fost scrisă de un om revoltat, un spirit profund moral,

---

[1] Din cuvîntarea rostită, în librăria „Mihai Eminescu“, în după-amiaza zilei de 7 iulie 1983 și reprodusă de postul de radio București 3, în emisiunea „Agenda culturală“, din 21 iulie 1983.

[2] Apărute în „România liberă“, din 18 ianuarie și respectiv 12 iulie 1983. Reafirmarea aceleași poziții critice și în articolul *Panait Istrati, un „om revoltat“*, în „Almanahul literar — 1984“, al Asociației scriitorilor din București.

suferind singur, părăsit de toţi" şi care nu a vrut, deşi ar fi avut ocazia, „să-şi jertfească pe rugul derizoriu al intereselor şi al acceptărilor conjuncturale credinţa în om ca fiinţă unică liberă."

E nedrept că Panait Istrati a fost „adesea alintat, pentru a fi, în fond, minimalizat şi marginalizat în chip elogios" : „vagabond de geniu", „povestitor din *O mie şi una de nopţi*", „hoinarul cu inima de aur", „pelerinul inimii" etc ;

e nedrept că literatura acestui frate mai mare al nostru „a preocupat (şi preocupă) critica românească, într-o măsură nedrept de mică, în raport cu importanţa ei" ;

e nedrept că în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, G. Călinescu îl califică pe Panait Istrati drept „emigrant literar", „ignorat de istoriile literare franceze", afirmaţii care încalcă flagrant adevărul ;

e nedrept că opera acestui scriitor de valoare mondială nu figurează încă în programa analitică şcolară şi universitară ;

e nedrept că în recentul *Dicţionar istoric-critic* „Literatura franceză", Panait Istrati a fost inserat cu aprecieri vădit diminuatorii, fanteziste („realismul se împleteşte cu fabulaţia, spre a evoca anii copilăriei şi ai adolescenţei"), titluri de cărţi greşite sau inexistente (*Mediterana* în loc de *În lumea Mediteranei ; O noapte în mlaştini* în loc de *O noapte în bălţi ; Pour avoir aimé la terre* catalogat... „volum de povestiri", cînd în realitate este o confesiune) etc.

Rămînem, totuşi, optimişti, încrezători în viitor şi adevăr. Timpul a dovedit că lucrează în favoarea acestui scriitor.

Ne punem nădejdea, „haiduceşte", în acest Centenar, care va ocaziona pentru prima oară un „Colocviu internaţional — Panait Istrati", la noi acasă. Şi sperăm ca el să fie un serios pas înainte în reanalizarea vieţii şi operei autorului *Chirei Chiralina*. Pentru că, aşa cum spunea tot Camil Petrescu, „opera lui Panait Istrati e sortită multor veacuri, şi oamenii viitorului nu-şi mai vor închipui, probabil, că aşezîndu-se cu ura lor pe un cadavru, acoperă şi sufocă o parte din geniul speciei însăşi".

Şi, în încheiere, cîteva cuvinte despre rostul şi conţinutul prezentei ediţii :

Se ştie că Panait Istrati n-a putut să-şi „adapteze" întreaga operă în limba română, din cauza morţii premature. Au rămas, astfel, şase cărţi netraduse, şi anume : *Haiducii, Domniţa*

din Snagov, Mihail, Nerantula, Ciulinii Bărăganului, În lumea Mediteranei — răsărit de soare şi episodul autobiografic *Direttissimo,* aflat în cartea *Mes Départs.*

Aceste cărţi le-am tradus în perioada anilor 1936—1943 şi au fost tipărite de editurile „Cartea Românească", „Vremea" şi „Modernă". O încercare temerară pentru debutantul ce eram în acele vremi. Unele din aceste traduceri au fost apreciate ca reuşite, altele mai puţin. Era şi firesc, pentru un începător în dificila muncă de a turna în tiparul limbii materne, ceea ce autorul dăltuise în focul creaţiei, în altă limbă.

Şi iată că acum, la o distanţă de peste patruzeci de ani, reluăm traducerile din trecut, îndreptînd părţile slabe sau rescriindu-le în întregime.

Am ţinut seama, cu rigurozitate, de indicaţiile lui Panait Istrati, care spunea că o bună traducere înseamnă *respecatrea riguroasă* a originalului : că *numai autorului* îi este îngăduită abaterea de la text.

E ceea ce am şi respectat, cu religiozitate, în munca noastră. Opera lui Panait Istrati nu e nici imaginaţie, nici speculare cu talent a prostiei omeneşti. Ea este, cum însuşi o spunea, „bucăţi de carne sîngerîndă", cu care şi-a plătit generos credinţa în Om, în Dreptate, în Libertate şi Frumos.

Nu s-a omis nimic, în traducere, din textul original francez, străduindu-ne să ne apropiem pînă la identificare de frumoasa exprimare a acestui înstreinat, folosindu-i vocabularul, ferindu-ne de vulgarităţi sau obscenităţi, pe care nu le-a îndrăgit niciodată.

S-au respectat titlurile în româneşte, date de el însuşi. Cărţii *Présentation des Haïdoucs,* el îi zicea *Haiducii,* iar pentru *Méditerannée* alesese *În lumea Mediteranei.* Credem că e ridicol să dai unei cărţi ca *Mes Départ* titlul *Evadările mele.* Vagabondajele lui Panait Istrati, peste mări şi ţări, împins de inimă să cunoască alte meleaguri, alte inimi de om, nu sînt simple ieşiri la plimbare, ca să-ţi alungi plictiseala...

Cele şase cărţi traduse sînt incluse, în prezenta ediţie, în funcţie de ciclurile operei şi de datele de apariţie în limba franceză :

Povestirile lui Adrian Zografi : Haiducii (1925), *Domniţa din Snagov* (1926).

Adolescenţa lui Adrian Zografi : Mihail (1927).

Nerantula (1927).

Pagini autobiografice : Direttissimo (1928).

Ciulinii Bărăganului (1928).

Viaţa lui Adrian Zografi : În lumea Mediteranei, răsărit de soare (1934).

Ediția se încheie, ca de obicei, cu *Addenda*, unde s-a reconstituit biografia fiecărei cărți în parte, extrase din dialogul epistolar cu Romain Rolland, păreri critice din epocă sau posteritate și repere bibliografice.

Tot la *Addenda*, cititorul se va întîlni cu o povestire inedită a lui Panai Istratit : *Isaac, împletitorul de sîrmă*, pe care a publicat-o într-o plachetă [1], ca o nuvelă de sine stătătoare. Este prima formă a primului capitol din cartea *Familia Perlmutter*, scrisă în colaborare cu Josué Jéhouda, carte pe care Romain Rolland nu a iubit-o, socotind „adipoase amplificările" scriitorului genevez.

Isaac e turnat în tiparul clasic al personajelor istratiene :

„Mai văd alți eroi aievea — notează Panait Istrati, în *Trecut și Viitor* — răsărind din negura unor vremuri neuitate și întruchipîndu-se în personaje de roman trăit. Iată pe *Isaac Perlmutter* și pe sora sa *Estera* purtînd prin lumea largă crucea crimei de a fi iubit prea mult viața, ca și străbunul lor Iisus. Primul — un *moș Anghel* aproape imberb — se rupe ca un vlăstar de butucul secat de sevă și pleacă să-și caute alt pămînt, dar nici un pămînt nu-i convine, se veștejește de dorul întîilor adieri și moare la Cairo, răpus de amintiri prea vii și de rachiu prea tare. Deși tînăr, el știe că n-a murit bețiv *din vina nimănui*, ci dintr-o mare vină. *Isaac* știe mai mult decît *moș Anghel*".

Alte amănunte despre această nuvelă, pe care Romain Rolland a iubit-o mult, cititorul le va găsi în *Addenda* prezentului volum.

În sfîrșit, iată-ne ajunși la capătul drumului propus : *restituirea* ***întregii*** *opere românești a lui Panait Istrati, în patrimoniul literaturii române*. Este un vis scump al tinereții noastre, pe care îl împlinim — nu din vina noastră — cînd nu mai avem de trăit decît un scurt crîmpei de viață...

ALEXANDRU TALEX

---

[1] *Isaac, le tresséur de fil de fer*, Strasbourg, Joseph Heissler librairie, 1927. (Ilustrații de Dignimont.)